

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри педагогіки

**Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора педагогічних наук, професора МІРОШНІЧЕНКО Валентини Іванівни
на дисертаційне дослідження ШМАРКО Наталії Сергіївни на тему:
«Формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»**

Актуальність обраної теми зумовлена комплексом соціокультурних, педагогічних та гуманітарних викликів сучасного суспільства. Естетична культура виступає важливим компонентом загальної культури особистості, сприяючи формуванню емоційної, комунікативної та світоглядної сфер. Особливої значущості ця проблема набуває в умовах професійної передвищої освіти, місією якої є не лише передати студентам фахові знання, а й забезпечити їх цілісне особистісне становлення. Формування естетичної культури у цьому контексті розглядається як чинник гуманізації освітнього процесу, розвитку моральних орієнтирів та естетичних ідеалів, що сприяє зростанню соціальної відповідальності майбутніх фахівців.

Важливим для суспільства є те, що естетична культура виступає інтегративним механізмом формування емоційного інтелекту, креативності та здатності до культурного діалогу. Не маючи естетичного взірця, до якого маємо прагнути у вихованні, не зможемо відбудовувати та розвивати економічно сильну Україну, її культурну ідентичність. У цьому розумінні формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти має охоплювати застосування нових виховних форм, методів, засобів, прийомів.

У результатах роботи з цієї тематики зацікавлені як вчені-педагоги, організатори освітньої та виховної роботи, так і широкий загал фахівців, професійна діяльність яких спрямована на формування культури молоді, здатної глибоко сприймати, правильно оцінювати і примножувати естетичні цінності суспільства. За безумовної важливості досліджень сучасних учених окреслена тематика залишається недостатньо розробленою щодо потреб нової педагогічної реальності. У сучасному науковому просторі Україні бракує комплексного доробку з проблеми формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти. Саме тому, без сумніву можна стверджувати, що тема дисертації є актуальною і своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз тексту дисертації, змісту публікацій Наталії Шмарко надають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність результатів, отриманих у ході науково-теоретичного дослідження. Дисертація характеризується системним підходом до предмету дослідження та логічним, послідовним і переконливим викладом матеріалу. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньо мірою обґрунтовані та відповідають меті й завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних методів дослідження та їх комплексним використанням, серед яких варто виділити:

теоретичні – аналіз наукової літератури для вивчення концептуальних положень і категорій, що стосуються естетичної культури, а також для обґрунтування засадничих положень дослідження; аналіз нормативно-правової бази фахової передвищої освіти щодо організації освітнього процесу для визначення стратегічних і тактичних цілей формування

естетичної культури студентів фахової передвищої освіти; вивчення навчальних планів та освітніх програм – для теоретичного обґрунтування змісту та методів формування естетичної культури; абстрагування, конкретизація, і узагальнення теоретичних положень – для визначення поняттєвого апарату дослідження; метод моделювання – для розроблення структурно-функціональної моделі методики формування естетичної культури; метод систематизації та узагальнення для формулювання висновків;

емпіричні: анкетування та опитування – для визначення рівня сформованості естетичної культури студентів; бесіда, пряме та непряме спостереження для аналізу поведінкових проявів естетичних навичок студентів; тестування та експертне оцінювання для оцінки ефективності методичного супроводу формування естетичної культури; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) – для вивчення процесу формування естетичної культури і перевірки застосованих методів. Проведення інтерв'ю з педагогами закладів фахової передвищої освіти для дослідження специфіки формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти. Здійснення педагогічного експерименту для отримання даних щодо результативності розробленої методики формування естетичної культури;

статистичні: непараметричні методи для обробки та аналізу даних, отриманих у ході експерименту;

графічні: за допомогою графіків, гістограм, діаграм, таблиць було забезпечено унаочнення отриманих експериментальних даних.

Мета дисертації полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробленні та експериментальній перевірці ефективності методики формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти.

Структура дисертації є обґрунтованою і логічною, що дозволило авторці охопити предмет дослідження. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків, які ілюструють ґрунтовну дослідницьку роботу.

Справляє позитивне враження джерельна база роботи (188 джерел), що свідчить про системне й глибоке осмислення досліджуваної проблеми та високий рівень наукової підготовки авторки.

У **вступі** подано обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та окреслено практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, кількості публікацій дисертантки, у яких відображено основні положення дисертації.

У **першому розділі** дисертації представлено наукове обґрунтування досліджуваної проблеми; описано стан розробленості проблеми формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти в педагогічній теорії та практиці. Звертається увага, що зосередження на естетичному вихованні сприяє не тільки формуванню професійних навичок, але й розвиває загальнолюдські цінності, як емпатія, моральність та творча самореалізація. Значення цих процесів у педагогічній науці і практиці підкреслюється активними науковими дослідженнями та розробленням новітніх методологічних підходів, спрямованих на глибше теоретичне осмислення та практичне впровадження ефективних стратегій у вихованні естетичної культури. Ці підходи мають забезпечувати комплексний розвиток особистості, її здатності до адаптації та креативної взаємодії з культурним навколишнім середовищем, що є ключовим у формуванні освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної ефективно діяти у полікультурному світі (п. 1.1); надано характеристику

базових понять дослідження. Естетична культура студентів закладів фахової передвищої освіти є інтегральною характеристикою особистості, що відображає рівень сформованості естетично-культурних знань, ціннісних орієнтацій, художньо-творчих здібностей і здатності до сприйняття, інтерпретації та створення естетично значущих об'єктів у професійній та повсякденній діяльності, охоплює емоційно-чуттєве освоєння дійсності, естетичне ставлення до навколишнього світу, вміння аналізувати та оцінювати явища мистецтва й культури, а також здатність до естетично-культурного самовираження. Формування естетичної культури в студентів фахової передвищої освіти дисертантка потрактовує як цілеспрямований педагогічний процес, спрямований на формування в майбутніх фахівців естетичних знань, почуттів, художньо-творчих здібностей, естетичних ідеалів та ціннісних орієнтацій, що забезпечують здатність до гармонійного сприйняття, оцінювання та створення естетично-культурно значущих об'єктів у професійній і повсякденній діяльності (п. 1.2); обґрунтовано змістову структуру естетичної культури як систему взаємопов'язаних елементів, що формують цілісне ставлення особистості до естетичних і культурних цінностей, забезпечуючи її здатність до їх усвідомлення, засвоєння, застосування та примноження, конкретизовано критерії та показники (емоційно-вольовий, який аналізує здатність студентів керувати своїми емоціями та вольовими зусиллями у контексті естетично-культурної діяльності; мотиваційно-ціннісний, що фокусується на внутрішній мотивації студентів та їх здатності цінувати та розвивати естетично-культурні аспекти життєдіяльності та професії; когнітивний, який вимірює глибину знань та аналітичних навичок у сфері культурології та естетики; діяльнісно-операційний, який є мірилом рівня практичного застосування естетично-культурних, знань, умінь і навичок в естетично-культурній діяльності; та рефлексивний, що визначає здатність студентів до самоаналізу, саморефлексії та критичного осмислення власного естетично-культурного досвіду) та рівні сформованості естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти: адаптивно-підготовчий, репродуктивний, діяльнісно-продуктивний (п. 1.3).

У *другому розділі* сформульовано цілі, завдання та зміст формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти. Авторка справедливо зазначає, що підхід до формування естетичної культури має бути гнучким, адаптованим до різних педагогічних контекстів, і спрямованим на комплексний розвиток ключових компетентностей (п. 2.1). Обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти (п. 2.2). Обґрунтовано структурно-функціональну модель формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти, що має комплексний характер і включає в себе взаємопов'язані блоки (концептуально-цільовий, змістово-організаційний та діагностико-результативний), які сприяють системному і цілеспрямованому підходу у формуванні естетично-культурних здатностей (п. 2.3). Описано форми, методи, технології, засоби формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти. За результатами аналізу різних освітніх підходів і педагогічних практик дисертанткою названо значні переваги інтеграції традиційних і сучасних методик навчання, зокрема, через впровадження модифікованих лекцій, практичних занять, лабораторних робіт та міждисциплінарних проєктів. Серед зазначених методів особливо важливе місце займають інтерактивні лекції, майстер-класи, круглі столи та екскурсії, які забезпечують активну участь студентів у культурному виробництві та стимулюють креативне мислення (п. 2.4).

Третій розділ дисертації присвячено дослідно-експериментальному дослідженню ефективності методики формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти.

Зокрема, подано результати констатувального експерименту та їх аналіз. За результатами дослідження, розподіл студентів за рівнями сформованості естетичної культури виявився таким: за емоційно-вольовим критерієм 57,9 % студентів експериментальної групи та 54,5 % контрольної групи знаходилися на адаптивно-підготовчому рівні; 28,7 та 28,6 % досягли репродуктивного рівня; 13,4 та 16,9 % відповідно досягли діяльнісно-продуктивного рівня. За мотиваційно-ціннісним критерієм 59,7 % в експериментальній групі та 60,2 % в контрольній на адаптивно-підготовчому рівні; 26,4 та 27,2 % були на репродуктивному рівні, водночас 14,8 та 12,6 % досягли компетентнісно-продуктивного рівня. За когнітивним критерієм 55,1 % в експериментальній та 56,3 % в контрольній групі знаходилися на адаптивно-підготовчому рівні; 31 та 29,1 % відповідно на репродуктивному; 13,9 та 14,6 % на компетентнісно-продуктивному. За операційно-діяльнісним критерієм 59,3 % студентів експериментальної групи та 58,3 % контрольної були на адаптивно-підготовчому рівні; 28,7 та 31,1 % на репродуктивному; 12 та 10,7 % на діяльнісно-продуктивному. За рефлексивним критерієм 8,3 % в експериментальній групі та 59,2 % в контрольній на адаптивно-підготовчому рівні; 29,6 та 28,2 % на репродуктивному; 12 % у обох групах на діяльнісно-продуктивному рівні.

Аналіз зібраних даних вказує на існування базового рівня розвитку естетичної культури серед студентської аудиторії, що підкреслює необхідність модифікації освітніх програм (п. 3.1).

Здійснено експериментальну перевірку ефективності впровадження методики формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти через створення адекватного естетично-культурно зорієнтованого освітнього середовища. Зокрема, в ході дослідження було реалізовано психолого-педагогічні умови, що забезпечили підтримку позитивного сприйняття особистістю естетичних та професійних цінностей, інтеграцію естетичного компонента в професійну підготовку, систематичне оволодіння естетичними знаннями, уміннями, навичками, активне залучення до естетичного досвіду та застосування набутих знань у міжособистісній взаємодії, а також стимуляцію рефлексивної активності в напрямі естетичного самовдосконалення (п. 3.2).

Дослідження, проведене в рамках формувального етапу педагогічного експерименту, виявило дієвість впровадження методики формування естетичної культури студентів у середовищі закладів фахової передвищої освіти оскільки в експериментальних групах відбулися суттєві позитивні зміни за всіма критеріями, а в контрольних групах їх майже не відбулося (п. 3.3).

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають поставленій меті і завданням.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання полягає в тому, що вони мають науково-теоретичний і практичний інтерес та можуть бути використанні для вдосконалення освітніх програм, курсів та майстер-класів, що зосереджені на естетичному вихованні особистості здобувачки освіти, які можуть бути імплементовані в освітнє середовище сучасних закладів освіти; у впровадженні в освітній процес закладів фахової передвищої освіти методики формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти в процесі професійної підготовки, що відбувалося через лекції, практичні заняття та в позааудиторній діяльності з використанням *педагогічних технологій* (проектно-зорієнтованого навчання, проблемно-евристичного навчання, контекстного навчання, цифрові), *комплексу форм* (лекція-бесіда, лекція-брейнстормінг, інтерактивна лекція, проблемна лекція, бінарна лекція, практичні (лабораторні) заняття, консультація, майстер-класи, мистецькі й професійні вітальні,

екскурсії, круглі столи, мистецько-творчі проекти, тренінги), *методів* (стимулювання емоційно-вольових естетично-культурних здатностей, активізації мотиваційно-ціннісних естетично-культурних здатностей, розширення естетично-культурної обізнаності, розвитку процесуальних естетично-культурних здатностей, формування рефлексивних естетично-культурних здатностей) і *засобів* (матеріальні, ідеальні, електронні, дисципліна «Основи естетичної культури»).

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані авторкою. Основні положення та результати дослідження викладено в 12 наукових працях, з яких 6 статей у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, стаття у науковому виданні іншої держави, 5 тез наукових доповідей.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які подано авторкою для публічного захисту. При детальному розгляді дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено.

Схвалюючи стратегію і тактику наукового пошуку дисертантки, у порядку наукової дискусії вважаємо за доцільне висловити окремі міркування.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення:

1. Задля дотримання логіки наукового дослідження в підрозділі 1.2 варто було б упорядкувати матеріал у такій послідовності: спочатку звернутися до поняття культури, потім – естетичної культури, далі – висвітлити теоретичні аспекти естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти. Після цього – формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти.

Авторка зазначає, що «формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти – це динамічний процес, який включає стратегії виховання, оцінку ефективності та вплив на особистісний розвиток», зосереджується на висвітленні підходів саме до естетичного виховання, хоча завдання дослідження цього не передбачають, при цьому не достатньо чітко висловлює власне бачення щодо цього.

2. У підрозділі 1.2 авторка характеризує базові поняття дослідження. При дослідженні механізмів формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти слушно акцентує увагу на фундаментальних поняттях. Однак вважаємо, варто було б при уточненні сутності понять «естетична культура студентів закладів фахової передвищої освіти», «формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти» вказати на особливості формування естетичної культури саме такої категорії, як студенти закладів фахової передвищої освіти, з урахуванням специфіки освітнього процесу в цих закладах, про яку йдеться в підрозділі 1.1 дисертації.

3. Практична значимість дисертації зросла б, якби авторка деталізувала розроблені нею за результатами проведеного дослідження і подані у додатку Н «Методичні рекомендації щодо формування естетичної культури студентів фахової передвищої освіти» та оформила їх у вигляді окремого підрозділу.

4. У тексті дисертації місцями наявні граматичні, синтаксичні та стилістичні помилки.

Висловлені зауваження і побажання мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю окреслених у дисертації питань і свідчать про творчий характер роботи та спроби вирішення теоретично складних і практично важливих проблем сучасної педагогічної науки.

Загальний висновок. На основі вивчення поданої роботи доходимо висновку, що дисертація на тему: «Формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Шмарко Наталія Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Рецензент професор кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор педагогічних наук, професор Валентина МІРОШНІЧЕНКО